

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՀՆԴԿԱՍՏԱՆԻ ԼՍՀՈՐ ՔԱՂԱՔԻ ՄԷՋ 1635-ԻՆ ԳՐՈՒԱԾ ՈՍԿԵ- ՓՈՐԻԿ (ՀԱՒԱՔԱԾՈՅ) ՄԸ

Կազմ. — Հին արևելյան տախտակայ կա-
շեպատ, իրան ննչուած դարդերով: — **Մեծու-
րիւն.** — 14×10 : — **Նիւթ.** — Հաստ ողորկուած
թուղթ: — **Թուղթ.** — $244 + 1 = 245$: — **Գու-
րիւն.** — միասին, գրութիւն առնուած է կար-
միր սեկցոյն և կապոյտ շրջանակի մը մէջ: —
Դատարկք. թղ. 1, 234ր, 236, 237ա, 244: —
Հանգամանք. — Բաւական գահացուցիչ, քիչ մը
կարբ թուլցած և քանի մը պրակներ կազմէն
խախտած, կարգ մը թիւթիւր խնամուած թիւն առ-
նած և աղտոտած: — **Խորան.** — թղ. 2ա: —
Լուսանցազարդ. — թղ. 2ա: — **Խորագիրք.** —
կարմրատառ: — **Գրիչ.** — Պետրոս քահանայ: —
Ցէր. — Հայրապետ: — **Տեղի.** — Ի յերկիր
շեղկաց, ի մայրաքաղաք Լահու: — **ժամա-
նակ.** — Թ27 (= 1435): — **Յիշատակագրութիւնք.**
— թղ. 62բ, 73բ, 91ա և 95բ, 106ա, 2(3բ, 232ա,
231, 235բ: — **Տեղեկութիւնք.** — Ձեռագրի տալժմու
տէրն է Ջուղայարնակ Պր. Գրիգոր Աղազարեան:

Մատենան է ՈՍԿԵՓՈՐԻԿ (հաւաքածոյ),
ուր կան: —

1. Թղ. 2ա, (Անվերնագիր). «Յանեղ
և յանպարագիր լուսոյն կնքեալ լուս հա-
մասութիւն կրկին աղղումբ մսեմական գի-
տութեամբ և կենդանախորոյկ մօքրու-
թեամբ հոգոյն՝ իբրև գական գտուելն հան ի
գմրեթալ յարգ խորանիս եկեղեցոյ» ևն:

2. Թղ. 17բ, «Յովհաննէս Վարդապե-
տի Եզնկացոյ տապեալ վասն յիշողաց ինն-
երրորդ կանոն գրեմք վասն անեղ և մեծ,
և գառն, և զարհուրելի մեղացն, որ ասի
յիշողք գեղջուկ բառով» ևն:

3. Թղ. 21ա, «Նորին Յոհան Վարդա-
պետի վասն ատելութեան: Տասներորդ կա-
նոն գրեմք, որ չէ պարտք քրիստոնէից
զխրատ ատեն: Զի այդ՝ զոր Աստուած Մով-
սէս ի մորինաքն տաաց թէ մի սպանա-
նիւր» ևն:

4. Թղ. 24բ, «Նորին վասն սիրոյ: Եւ
է առաջին պատուիրանս, էրն Ի համար
կանոնաց ԺԱ գլուխ զոր հին աւրէնք Մով-

սէսի և այս, որ է Աւետարանն Քրիստոսի»
ևն:

5. Թղ. 26Աբ, «Նորին վասն աղաւ-
թից: Պարտք է քրիստոնէին աղաւթք առ-
նել, Գ աւուրն, ի լուսանալ աւուրն յոր-
ժամ յանէ ի քնոյ և ի ժամ հացին» ևն:

6. Թղ. 29բ, (Նորին) «Վասն խոստո-
վանութեան: Գրեմք վասն խոստովանու-
թեան՝ որ մեղ յԱստուծոյ մեծ պարի պար-
ձնէ և հոգոց կենդանութիւն և բժշկու-
թիւն» ևն:

7. Թղ. 31բ, «Նորին Յոհաննէս Վար-
դապետի վասն հաղորդութեան: Պարտք է
քրիստոնէին որ ամէն Խ աւուր մի հետ հա-
ղորդի. Գ օր ի յետ կենայ յանկողնոյ և
հաղորդի» ևն:

8. Թղ. 32բ, (Նորին) «Վասն ողորմու-
թեան: Ողորմութիւն արարէք աղքատաց
և կարաւորեց. զի ողորմածացն է ար-
քայութիւն յերկնից» ևն:

9. Թղ. 33ա, «Նորին վասն պահոց
խրատ: Պահքն սուրբ և անարատ, պարտ
է պահել քրիստոնէից, զի որք սրբութեամբ
պահեցին՝ արդարացան, և որք ոչ պահե-
ցին՝ կորեան» ևն:

10. Թղ. 34բ, «Խրատ նորին Յոհաննէս
Վարդապետի վասն հաղորդութեան: Ար-
եւմտն քրիստոսի փրկեալ եղբայրք ի
Քրիստոս, վասն զի պարտ է քրիստոնէին
խոստովանելով և ապաշխարելով լուսնալ
զանձն ի մեղաց և ապա հաղորդել մարմնոյ
և արեան Քրիստոսի» ևն:

11. Թղ. 41բ, «Վասն Հաղորդութեան
կարճ և պիտանի: Լուարուք Քրիստոսի
Աստուծոյ փրկեալ ժողովուրդք, զի որպէս
Քրիստոս ճշմարիտ Աստուած է, ի Քրիս-
տոսէ այս ուսեալ քրիստոնեայքս զսուրբ
հաց» ևն:

12. Թղ. 43ա, «Վարդան Վարդապետի
աղօթք և վասն հաղորդութեան: Ով ամեն-
աւրնեալ հայր սուրբ մեղա յերնիս և յա-
ռօջի քո, բարեխաւսութեամբ չարչարա-
նաց և արեան որդւոյ քո» ևն:

13. Թղ. 44ա, «Նորին Վարդան Վար-
դապետի: Աւրհնեցին և ելին ի լեւան ձի-
թենեաց, Քրիստոս փառաց թափաւորն ե-
լից և կատարեաց զհինն և տիրեաց զնորս
և ահա գահացան» ևն:

14. Թղ. 45, «Նորին Վարդան Վարդապետի: Աստուած իմ Յիսուս Քրիստոս կառավար և զարապետ երկնից, զոհացուցիչ և հանգիստ ամենայն եղելոց, Հաւր և փառակից սուրբ Հոգւոյն» են:

15. Թղ. 49ր, «Տեսիլ սրբոյն Արամասի Աղեհանգրու հայրապետի, զոր ետես ի սուրբ խորհուրդն եկեղեցւոյն Աստուծոյ: Ամենեցունցն Աստուած սքանչելի տեսիլ էրեւցոյց մարգարէիցն և առաքելոցն և մարտիրոսացն նոյնպէս և ինձ անարժանիս Արամասի, սքանչելակերպ, ևս առաւելացոյց, որ ահագին է պատմութեամբ և զարմանալի յոյժ, որ ևս իսկ սոսկամ և զարհուրիմ, առ ի բացայայտել ձեզ, զոր եցոյց ինձ բարձրալին: Արդ իբրեւ կայի ևս ի ժամապաշտման պատարագին ի սուրբ եկեղեցին Աստուծոյ և տարածեալ ունէի զբազուկս իմ առաջի աստուածընկալ սեղանոյն և սկսայ ասել զպատարագոյցն զոր Աստուած պարգեւեաց ինձ» են:

16. Թղ. 54ր, «Ար. հաւրն Թեոփիլոսի վասն արտասուաց: Երբժամ միտքդ զբաղեալ լինի և կամիս որ ի զղջումն ածես, դու որպէս զայլ մարդոյ, ահ արկքեզ առանձինն և ասայ, ոչ երկնչիս ահեղ դատաստանաց Աստուծոյ» են:

17. Թղ. 63ա, «Նուստս վարդապետին Յովնաննէս Լզնկացոյ խրատ հասարակաց, քահանայից և ժողովրդոց, ի կանոնական սահմանաց առաքելոց սրբոց, և հարց, և վարդապետաց և սուրբ հաւրն մերոյ Վարդան Վարդապետի, յորոց ժողովեցի և գրեցի: Ամենազարթազաւորին մերոյ Քրիստոսի և բարերար Փրկչին հաւատարիմ ծառայք զնեալք և ազատեալք անբիծ և աւարատ արեամբ նորա» են:

18. Թղ. 66ա, «Նորին յաղագս հաւատոյ: Նախ պարտ է իմանալ՝ եթէ զինչ է քրիստոնէութիւն և զինչ հաւատ քրիստոնէութեան: Եւ արդ զիտեղի թէ հաւատն Աստուծոյ առ մարդիկ միջոց է և չաղկապ, զի յԱստուծոյ ի մեզ հաստատի հաւատ, և մարդկանէ յԱստուած հլանէ, զոր և աւրինակաւ ծանուցուք խողացոյ» են:

19. Թղ. 71ա, «Նորին վասն մկրտութեան: Արդ քրիստոնէութեան սկիզբն և զլուխ մկրտութիւն է, որ ևս ի բառով

կնունք ասի, և թէ զինչ է մկրտութիւն վերստին հոգեւոր ծնունդ է, որպէս ասաց Քրիստոսն ևն:

20. Թղ. 76ա, «Յաղագս զտղա սնուցանել: Արբութեամբ և անարատութեամբ սնուցանեն քրիստոնէքն զիւրեանց դաւակն, և զգոյշ կենան ի մկրտութեան արէն մինչ ի կատարել հասակին, մինչդեռ երեխայ է» են:

21. Թղ. 76բ, «Տեսնոն Ներսէսի Ընդհանրականէն: Առ վաճառականոց և արուեստաւորոց: Ասացուք և առ վաճառափողոցսն նստիցիք զնի և վաճառել և արուեստաւորոց՝ զի ուղղութեամբ տանիցիք զկեանս ձեր և անարատ քաղաքաւարութեամբ, և մի ոք խտրելութեամբ և նենգութեամբ վաճառեցէ զստացուածս իւրս ևն. (Հմտ. 1871ին Երուսաղէմ ապուած, Ընդհանրական Թուղթք Արքայն Ներսիսի Շնորհալուոյ, էջ 79-80):

22. Թղ. 78ա, (Նորին) «Առ համաւրէն ժողովականք: Սաւեսցուք և առ համաւրէն ժողովականքդ զխրատ պատուիրանին Աստուծոյ, զոր աւանդեալք ձեզ, որոյ մանաւանդ պիտանացու է զեղ հոգեւորական առ ի բժշկութիւն հոգոյս ևն. (Հմտ. անդ, էջ 80-2):

23. Թղ. 80բ, «Տեսնոն Ներսէսի յընդհանրականէն առ կանանց դասս: Պատուէր տամք և կանանց ազգի, պարկեշտութեամբ և բարեձեւութեամբ լինել ամենայն որպէս վա(յ)ել է քրիստոնէից» (Հմտ. անդ, էջ 82-3):

24. Թղ. 82բ, «Տեսնոն Ներսէսի Ոսանաւոր: Երբժամ զրեալքն կատարին, որ զայնմ աւուր մեզ պատմեցին, մարգարէից բանքն յարգին, առաքելոցն վճարին» են:

25. Թղ. 91ա, «Տեսիլ սր. վարդապետին Յովնանի, որ մականունն Կողբուն կոչի: Ի ժամանակին յորում էր թմականն հայոց Գժձ թագաւորն հոռոց Վասիլ յարեւելս և եկեալ աշխարհն հայոց անթիւ բազմութեամբ զարաւք խուժաղուժ ազգաց, և խնդրեաց զԱնի քաղաք, և զամենայն տունն Շիրակայ, ի Եովանիսէ յորդոց Գաղկայ հայոց թագաւորին» են:

Այս Յովնաննէս Վարդապետին, ինչպէս նաեւ ծանօթ է Երզնկացի և Կողբուն անուններով, տեսնան մէջ թաւականի սխալ զրէս-

գրութիւն մը կայ, այս ծանօթ է այլուտ, թուականը ըլլալու է ԴՃՀ, կամ ՆՀ, տես Ն. Թ. Տաշեան, Մայր Թուրքի շախմատ Զեռագրաց, Հտ. Ա., Վիեննա, 1896, էջ 657-8, § 2, ա.

26. Թղ. 106ա, «Ի Հարանց Վարուցն, վասն խոնարհութեան: Արքայն Անտոնիոսն հայեցաւ ի խորս դատաստանին Աստուծոյ, խնդրեաց և ասէ. Տէր որպէս ոմանք սակաւկայք լինին և ոմանք ծերանան, և ընդէր ոմանք փարթամք, արդարքն տառապին և անիրաւ քն հանգչին» ևն:

27. Թղ. 110բ, «Խրատք նորին աստուածաշունչ գրոց և պարզաբանին յայտնումն բարոյն և շարին, զոր մեղաւոր հոգս և հին խաբերայս փարդապետս յարմարեալ գրեցի վասն խնդրոյ Թաղեոսի շնորհալից քահանայի՝ սրբասիրի և ընտրելոյ առաջնորդ, և ինձ Տէր իմ Աստուած Յիսուս Քրիստոս: Ով որդեակը վերջին է ժամանակս և լցաւ մեղաւք ամենայն երկրի, զի սառնացան և խաւարեցան հոգիք և սիրտք մեր ի շնչոյ պիղծ զիւսան» ևն:

28. Թղ. 128 «Թուղթ վասն կիւրակէին, զոր էջ ի հօտ եկեղեցին. Աստուածային բառքառոյն պատուէրք և խրատք: Եկի ի տաճարն սուրբ, գտի զսայ ի մէջ խորանին, յաւոս արհնեցի զԱստուած և ասացի. Մեծ ես դու և հզար, և սքանչել զարմանք ցուցեր ծառայիս քո, արժանի արայ զիս անսանել զքեզ» ևն:

29. Թղ. 134բ, «Տեսիլ սրբունոյ Աստուածածնին ժաւրն Տեառն Մարիամու: Եւ եղև երթալ Աստուածածին մայր Տեառն ի լեռն Զիթենեաց, կալ յաղաթս վասն ամենայն քրիստոնէից, զի թերես փրկեցէ ամենայն փորձութենէ» ևն:

30. Թղ. 144բ, ա «Պատմութիւն սուրբ հարցն և յառաջգիտութեամբ կատարումն նոցի ագ. և հարց ոմն ցարբան Անսոնիոս և ասէ. ԶԹՆՀ պահեցից, զի արժանի եղէց Աստուծոյ» ևն: — Բ Թղ. 148բ, «Վասն մտաց բացութեան: Ասաց արքայն Անսոնիոս առաջի աչաց ձերոց կալարոյք զերկիւղն Աստուծոյ, յամենայնի յիշատակեալ զմահն ատեսցուք զաշխարհս և զամենայն որ ինչ ի նմայ» ևն: — Գ Թղ. 150բ, «Վասն ժուժկալութեան ոչ միայն կերակրոց այլ յամենայնէ որ շարժէ զանձն: Ասաց Արքայ Դա-

նիկ վասն արքայ Անսոնիոս: Եթէ յամենայն գիշեր կատարէր զհսկումն և յորժամ կամէր առաւաւտոյն նստիլ սակաւի, վասն քնութեան ասէ ցքունն ի բաց կայ յինէն չար ծառայ, և յափշտակէր փոքր մի նստեալ ի քնոյն և ի բաց ելանէր» ևն:

31. Թղ. 153բ, «Այլ բանք ի Հարանց Վարուցն վասն զգուշութեան ի պոռնկութենէ: Ասէ արքայն Անսոնիոս, եթէ մտածեմ, զի ունիմ մարմինս շարժումս բնական» ևն:

32. Թղ. 128բ «Սուրբ հօրն Նեղոսի խրատ պիտանի: Զամբարշտին: Յորժամ ամենայնին լուսաւորին, նա միայն խաւարի: Վայ հա(յ)հոչին, քանզի կապի լեզուն և պատասխան տալ դատաւորին ոչ կարէ» ևն:

33. Թղ. 180բ, «Երանելոյն Արամասի արեւիսկոպոսի Աղեկամղղու հարցումն վայելուչ և պատասխանիք կիւրղի հայրապետին յաղագս մակացութեան և հանձարոյ: Աւգնեայ հոգի Աստուծոյ, զի հասից հաւարտ ի կատարումն. հետեւումն համարիմ ընդ Աստուծոյ էր իս բանս և ապայն հետեւի ի մէջ գալ, քանզի բազմաց խնդիր լինել վասն այսմ իրի քննութեանց» ևն:

34. Թղ. 218բ, «Խրատ սրբոյն Կալիստոսի: Յարուցեալ ոմն ի նոցանէ անուն Դաղմատիոս, ասէ սուրբն Կալիստոսի: Աղաչեմ զքեզ տէր քրիստոնէացոյ զմեզ և ուսոյ մեզ զբանն Աստուծոյ» ևն:

35. Թղ. 221բ, «Տեառն Ներսէսի բանից գրեմք սակաւ բանք, որ նայ գրեաց թուղթ ի Միջագետս Ասորոց: Աւգնեա հոգիս սուրբ: Թէպէտև մերոյ Լուսաւորչի աւանդեալքն ընդունելի էին, որպէս հոգւոյն սրբոյ, բայց նա ոչ յանձնէ եղ զգառին զենումն զատկին» ևն:

Թղ. 235, կուտայ ցանկը ԺԴ.էն մինչև ԻԵ. բայց անկէ անդին չի շարունակեր. այնպէս սկիզբի կարմատողերը չեն գրուած զայս ամբողջութեամբ կուտայ Աստ § 36, Թղ. 237բ:

36. Թղ. 237բ, «Յանկ գրոյս: Այս է գիրս սակաւ բանք ի լուսաւոր բանից սրբոց վարդապետաց հաւաքել յաւգուտ և շահ

ընթերցողաց և կարդացողաց», յետոյ ցանկը:

37. Թղ. 238թ. «Այս է հաւատոյ դաւանութիւնք զոր գրեաց մեծ Վարդապետն Յոնանէս Որոսնեցի, հրամանաւ պարոն Խուրլուեի, ի Հայր, առ ի կաթուղիկոսն Տէր Կոստանդին (զ)րեալ է Վարս Հարանցն, թէ ձեր ոմն ետես քացեալ զգոթոս, և այր մի անկեալ յատակս զգոթոցն» են: Կը մնայ թերի:

ՅԻՇԱՍԱԿԱԴՐՈՒԹԻՒՆՔ. —

1. Թղ. 62թ. «Ջատացող սուրբ գրոյս զՀայրապետն և զձնաւորսն իւրս»:

2. Թղ. 73թ. «Ի թվականին ՌՁԴ» (= 1635):

3. Թղ. 94ա. և 95բ. (վարի լուսանցքներուն վրայ)՝ «Այստեղ լցեալ անպիտան գոթոս զձեզ աղաչէ ով հանդիպողք թողութիւն շնորհեցէք առաւպելոյս»:

4. Թղ. 106ա. «Նուաւստ գրիչս զձեզ աղաչէ մի բերան ողորմիւն յիշել առ (ի) Քրիստոս և զձնաւորսն իմ ով հանդիպողքդ»:

5. Թղ. 103թ. (Տարբեր գրչէ չեղագիր)՝ «Նուաւստ տէր Մարտիրոս Գասպարս Մովսէս Երիցանց Սանգիպարանցի (մէկ անձի անուն) զնացի Հաղաթրիպ սրբայ կրօն Աւաք քահանայ սէր Ասուածատու սէր Սեւփաւնոսի տունն, տեսի այս քարոզգիրն: Ամի Տեառն 1841ին, ապրիլի եօթն, Աւետեաց տօնի օրն»:

6. Թղ. 232ա. «Շնորհիւ Տեառն սկսայ և ողորմութեամբ նորին կատարեցի զսուրբ և զլուսազարդ մատենան՝ ես նուաւստ ծառայս ամենայն ծառայից Սատուծոյ Պետրոս մեղուցեալ և անարժան քահանայ ի թվականին հայոց ՌՁԴ (= 1635) քաղոց ԺՁ փետրվարի ԻԴ, ի հայրապետութեան Տեառն Փիլիպպոսի և յառաջնորդութեան մերոյ քաղաքիս Ջուղայոյ Խաչատուր սրբազան և մաքուր եպիսկոպոսի, ի երկիրս Շնդկաց, ի մայրաքաղաքս Լաիսուռ, բազմամարդ և անթընկի: Ի խնդրոյ բարի և հաւատարիմ ծառային Աստուծոյ Հայրապետին, որ մեծաւ յուսով և բազում փափաքանաւք և ցանկութեամբ խնդրեաց զսայ ի լուսաւորութիւն անձին իւրոյ և ի միսթարութիւն լսողաց հաւատացելոց: Կրկին անգամ աղաչեմ զամենեւեմն յիշել

Տէր զոտացողս սորա Հայրապետն և զմայրն իւր՝ մեր Տաթևիկ: Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զՀայրապետն»:

7. Թղ. 233ա. «Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զՀայրապետն և զեղբայրսն իւր՝ Խաչատուրն, և զքրեւերն իւր՝ Փարսն, Իսիսուն, Մարիամն, և հանգուցեալքն առ Քրիստոս՝ Մարիամն, Մեքմեքն, Նուխիսիմէն յիշեցէք ի Քրիստոս և Աստուած ողորմիւսացէք: Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զՀայրապետն և զհարեղբայրսն իւր՝ Սիմոնն և զհարաքոյրն իւր՝ Խանգաւսէն: Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զՀայրապետն և զիս անարժան և զառաւապեալ և զանյիշելի նըվաստ Պետրոս սուտանուն երէցս, առ ուս: հանդիպողացդ անկանիմ և լալագիրն պաշտանաւք հայցեմ զթողութիւն մեղաց իմոց և զձնաւորացն իմոց: Եւ դուք հայրք և եղբայրք հանդիպողք սորայ զաւելորդն հանէք և զպակասն լցէք. զի կար մեր այս էր, և զաւելորդն ի Տեառնէ հայցեմք աղաչեմք ձերովք, որում պարգեւեսցէ զիւր առաւտ ողորմութիւնն, հանուրց ծնելոց աւագանին, մանաւանդ վերագրելոցս ի սմա, որում փառք . . . » են:

8. Թղ. 235թ. (Տարբեր գրչէ չեղագիր)՝ «Յիշատակ է այս հոգեկիր մոգովածուս տէր Աղէքսանդրին, և իւր որդի տէր Սեւ. փառնոսին, և թոռանցն Ասուածատուին, և զստերացն իւրոց, յիշեցէք և դուք յիշեալ լիջիք ի Փրկչէն մերմէ, Գրեցաւ թիւն ՌՄԼ» (= 1781):

ԱԻԵՏԻՍ ՆԵՐՍԷՍԵԱՆ,

Պէյրուս

